

خفاش‌ها پرنده نیستند

برخلاف تصور اکثر افراد، هیچ کدام از اعضای راسته خفاش‌ها (Chiroptera) از نظر طبقه‌بندی علمی در رده پرنده‌گان جای نمی‌گیرند، بلکه در واقع آنها متعلق به رده پستانداران (Mammalia) هستند. خفاش‌ها تنها پستاندارانی هستند که توانایی پرواز دارند.

برخلاف تصور اکثر افراد، هیچ کدام از اعضای راسته خفاش‌ها (Chiroptera) از نظر طبقه‌بندی علمی در رده پرنده‌گان جای نمی‌گیرند، بلکه در واقع آنها متعلق به رده پستانداران (Mammalia) هستند. خفاش‌ها تنها پستاندارانی هستند که توانایی پرواز دارند.

این جانداران برای آن که بتوانند وزن بدن خود را هنگام پرواز تحمل کنند، از استراتژی‌هایی کم و بیش مشابه پرنده‌گان بهره می‌گیرند، اما پرواز آنها از بسیاری جهات با پرواز پرنده‌گان فرق دارد. به عنوان مثال پرنده‌گان تخم می‌گذارند و هیچ گاه با یک جنین در حال رشد پرواز نمی‌کنند در حالی که خفاش‌های جفت دار این کار را نیز انجام می‌دهند. این مساله خود یکی از علت‌هایی است که باعث می‌شود تعداد دوقلو میان خفاش‌ها بسیار کم باشد. داشتن بیشتر از یک یا دو نوزاد به طور قطع می‌تواند اوضاع را هنگام پرواز برای مادر وخیم کند. اما چون شرایط طبیعی ازدیاد جمعیت را ایجاد می‌کند، یک خفاش ماده با طول عمر نزدیک 20 سال باید زحمت چند دفعه بارداری را تحمل کند.

نکته مهم دیگر درخصوص نحوه پرواز خفاش‌ها، وضع شناور آنها در پرواز است. همین مساله باعث می‌شود قدرت مانوردهی، قابلیت شکار طعمه هنگام پرواز و مهم‌تر از همه، توانایی تغییر سرعت و جهت برای خفاش‌ها بیشتر از پرنده‌گان مهیا باشد.

باورهای نادرست

راسته خفاش‌ها از جهات بسیاری قابل توجه است. به عنوان مثال آنها بیشترین تعداد گونه‌ها را بعد از جونده‌گان دارند یا این که حتی توانایی سازگاری آنها با محیط به حدی زیاد است که باعث شده دامنه پراکنش آنها در جهان بسیار گسترده باشد. از بین 40 گونه خفاشی که در ایران ثبت شده، تنها یک مورد میوه خوار است و بقیه به طور مشخص از حشرات تغذیه می‌کنند. برخلاف باور عموم، خفاش‌ها نه شوم هستند و نه ضرری برای انسان‌ها دارند. نحوه تغذیه گونه‌های مختلف در ایران بخوبی روایتگر تاثیر مثبت آنها در اکوسیستم‌های مختلف حتی مناطق شهری است. خفاش‌ها یکی از بهترین الگوهای دفع بیولوژیک آفات، حشرات مضر و بیماری‌ها به حساب می‌آیند.

بزرگ‌ترین خفاش ایران

خانواده خفاش‌های میوه خوار، بزرگ‌ترین خفاش‌های ایران هستند. خفاش‌های میوه خوار را می‌توان از چشمان بزرگ، پوزه‌های شبیه به سگ و گوش‌های بیضی شکل تشخیص داد. خانواده میوه خوارها از نظر ظاهری شباهتی با دیگر خفاش‌های ایرانی ندارد. خفاش‌های میوه خوار اغلب در غارها منزل می‌کنند اما گاهی اوقات نیز در شکاف درختان دیده شده‌اند. پرواز آنها اغلب محکم و مستقیم است. خفاش میوه خوار مصری - که یکی از اعضای همین خانواده است - را می‌توان در نواحی ساحلی جنوبی کشور مشاهده کرد. آنها معمولاً از عناب، خرما و دیگر میوه‌ها از جمله انجیر، توت سفید، زردآلو و حتی گرده‌ها تغذیه می‌کنند.

انتقال بیماری

سندرم تنفسی خاورمیانه که به اختصار به آن EMC/2012 می‌گویند، یک بیماری ویروسی است که نخستین بار در سال 2012 (1391) گزارش شد و امروزه نیز خبرهای زیادی از آن شنیده می‌شود. بتاکروناویروس‌ها یک جنس از زیرگروه کروناویروس‌های مشهور هستند. این ویروس جدید حتی این روزها نیز در کشورهایی نظیر عربستان سعودی، مالزی، قطر، امارات عربی متحده، تونس، فیلیپین و اردن زمینه ساز خبرهای بدی شده است. سندرم تنفسی خاورمیانه مشخصاً با سارس تفاوت دارد، حتی علائم ابتلا به آن نیز از بسیاری جهات با سرماخوردگی‌های مشابه کروناویروس‌ها فرق دارد. علائم آن در موارد حاد بیشتر شبیه سینه پهلو و البته همراه با نارسایی‌های کلیوی است.

سازمان بهداشت جهانی فوریه سال 2013 (1392)، احتمال انتقال این بیماری از یک انسان به انسان دیگر را بسیار کم تخمین زد. شواهد زیادی نشان می‌دهد شترها احتمالاً میزبان حدواسط و عامل انتقال این بیماری خطرناک از خفاش‌ها به انسان‌ها هستند. جدای از این مورد، بیماری‌های خطرناک دیگری نیز به خفاش‌ها نسبت داده شده است. شاید هاری یکی از مشهورترین آنها باشد. خفاش‌ها نیز همچون سگ‌ها، روباه‌ها، راکون‌ها و راسوها گاهی به هاری مبتلا می‌شوند. هاری نوعی بیماری ویروسی کشنده است و هر گونه گازگرفتگی یا خراشیدگی توسط حیوان آلوده می‌تواند به مرگ انسان منجر شود. مراجعه به پزشک و تزریق واکسن‌های هاری در صورت بروز چنین اتفاقی اکیدا توصیه می‌شود.

هیستوپلاسموزیس نیز نوعی بیماری است که آن را به خفاش‌ها نسبت می‌دهند. عامل این بیماری نوعی قارچ است که در خاک رشد می‌کند و معمولاً به دلیل ضعف سیستم ایمنی، بیشتر در میان افراد مبتلا به ایدز شایع است. با این حال خاک آلوده، مدفوع و ادرار خفاش‌ها و پرنده‌گان ناقل این بیماری نیز می‌تواند برای انسان‌ها مشکل ساز شود. غیر از این دو مورد بیماری‌های دیگری هم به خفاش‌ها نسبت داده شده، اما در مجموع احتمال انتقال عفونت اغلب کم است. متخصصان بر این باورند

که جدای از نقش مثبت و غیرقابل انکار خفاش ها در اکوسیستم ها، بهتر است انسان ها از تماس با آنها دوری کنند. یادآوری می شود این توصیه به هیچ وجه به معنای مقابله یا احتمالا پیش گرفتن هرگونه برخورد خصمانه با خفاش ها نیست زیرا این کار نه تنها پسندیده نیست بلکه حتی می تواند خطرناک باشد. خفاش ها موجودات بسیار آرام و بی آزاری هستند و گونه های مشاهده شده در ایران نیز نمی توانند برای انسان ها ضرری داشته باشند، اما طبیعی است که هر نوع برخورد خصمانه و سنجیده می تواند برای حیوان نوعی زنگ خطر تلقی شود. حتی انسان ها نیز در صورت رویارویی با خطر از خود واکنش نشان می دهند. لذا طبیعی است برخوردهای خصمانه در مقابل حیوانات نیز به نشان دادن عکس العمل غیرمعمول از جانب آنها منجر خواهد شد.

آیا خفاش ها خون آشام هستند؟

تنها سه گونه از خفاش ها از خون تغذیه می کنند و البته هیچ کدام از این گونه ها نیز در ایران وجود ندارند. خفاش معمولی خون آشام با نام علمی (Desmodus/ rotundus)، خفاش خون آشام با پاهای مودار و با نام علمی (Diphylla/ ecaudata) و خفاش خون آشام بال سفید با نام علمی (Diaemus/youngi) تنها گونه هایی در جهان هستند که عادات غذایی آنها شامل بافت های خونی می شود. این سیستم تغذیه که می توان مشابه آن را در برخی کرم های انگلی روده و اغلب زالوها نیز پیدا کرد، از نظر علمی به نام Haematophagy خوانده می شود. هر سه این خفاش ها بومی آمریکا هستند و قلمرو آنها از مکزیک تا برزیل، شیلی و آرژانتین کشیده شده است. یکی از عادات خفاش های خون آشام این است که روزها می خوابند و شب ها برای شکار به پرواز در می آیند. کلونی های آنها اغلب شامل صد خفاش و گاهی بیشتر است، اما در برخی موارد نادر کلونی های هزارتایی و حتی بیشتر هم گزارش شده است. شکار مناسب این نوع خفاش ها، اسب ها و احشام در حال استراحت شبانه هستند. در برخی گزارش ها آمده که خفاش های خون آشام می توانند حتی تا 30 دقیقه هم از خون شکارشان تغذیه کنند.

گونه های در معرض خطر

با این که خفاش ها یک راسته از پستانداران با گونه های متنوع و متفاوت هستند، اما برخی از آنها نیز در معرض خطر انقراض قرار دارند. از میان گونه های در معرض خطر مشخصا می توان به خفاش دماغ خوکی کیتی با نام علمی (Pteropus/dasymallus) اشاره کرد. خفاش دماغ خوکی کیتی، کوچک ترین خفاش جهان و زیستگاهش جنگل های کشور تایلند است. این خفاش حتی از انگلستان یک انسان بالغ هم کوچک تر و احتمالا کوچک ترین پستاندار جهان است. جالب است بدانید، قلب این حیوان حتی از سر یک سنجاق سر هم کوچک تر است و از حشرات کوچک تغذیه می کند. از دهه 1950 میلادی (1329 تا 1339) که جنگل های استوایی تایلند برای ساخت مزارع کشاورزی تخریب شد، جمعیت این گونه نیز کاهش پیدا کرد. خفاش ریوکو یا روباه پرنده نیز یک گونه از خفاش های میوه خوار است که در جزایر تایوان زندگی می کند و جمعیتش بشدت در معرض خطر قرار دارد. بیشتر تصور می شد جمعیت این گونه کاملا منقرض شده اما تحقیقات نشان داده تعداد معدودی از آنها همچنان در برخی جزایر تایوان زندگی می کنند. این خفاش با استفاده از حس بینایی و بویایی خود، حتی می تواند میوه ها و گل ها را هنگام شب نیز ردیابی کند. با توجه به کاهش قابل توجه جمعیت این گونه، پژوهشگران توصیه می کنند بهتر است هرچه سریع تر طرح هایی برای حفاظت از آنها ارائه شود. / ضمیمه سبب

فرناز حیدری

منابع: animals.nationalgeographic.com / cdc.gov

access.health.qld.gov.au